

JEGYZETEK

Kiadásunk Szerémi György emlékiratának csupán egy részét tartalmazza. Azok közül a fejezetek közül válogattunk, amelyekben írónk érdeklődése, az elmondott események kapcsán, szorosabban vidékeinkre irányult, vagy olyan részleteket közlünk, amelyekben írónk szorosabban vett „szerémségi” meghatározottságát fedezhetjük fel, illetve amelyek önéletrajzi vonatkozásokat tartalmaznak. Szempontjaink közé tartozott tehát a „szerémségi” György káplán egyéniségének megmutatása, tájtörténeti vonatkozásainak tükröztetése, köznépi szemléletének érzékeltetése is. Természetesen anyagunk nagyobbik hányada az 1450–1540-es évektől a mohácsi csatáig tartó korszakból való, míg az ezt követő majdnem két évtized történetét néhány esetben érintettük csupán, mint a Fekete ember története közlésében. Le kellett tehát mondanunk a folyamatos közlés igényéről is – sajátos szempontjaink, úgy véljük, igazolják is válogatásunk e jellegét. Külön kívántuk ugyanakkor hangsúlyozni, hogy Szerémi György volt nemcsak az első „köznépi” szellemű író, akit tájaink szültek, hanem ő volt az is, aki a szerb néppel összeforrt életünk történetét is írta: a végvárakban együtt harcoló magyar és szerb katonák, a Dózsa paraszthadaihoz csatlakozó szerb harcosok sorsából, majd a Fekete ember történetéből kirajzolódó kép Szeréminek arra a viszonyulására mutat, amellyel a népek közös harcát mérte fel. Ezt érzékelte Székely György is, amikor Szerémi-tanulmányában a következőket írta: „Évtizedekkel később, Budán forgolódva is földijeinek érzi a délvidéki szerbeket és magyarokat, gyermekségébe nyúlik vissza, hogy nyelvüket »nagyon tudta«, szerb tolmács lehetett Budán, hogy folyamodványt, levelet írt helyettük.” De érzékeltetni szeretttük volna Szerémi sajátos „köznépisége” azt a vonását is, amely révén kitetszik, hogy jó érzékkel tájékozódott kora bonyolult és antagonisztikus körülményei között: ahogy ro-

konszenve körében van a magyar és a szerb köznép, úgy látja az „igaz ügy” ellenségeinek táborában mind a magyar urakat, mind a magyarok szerb „mág-násait”, vallva, hogy Dózsa György hadainak ugyanazok voltak az ellenségei, akik a Fekete ember csapatait is leverték.

Válogatásunk az 1961-ben megjelent Szerémi György *Magyarország rom-lásáról* című kiadvány alapján készült (Erdélyi László fordítását átdolgozta Ju-hász László. A bevezetést és a jegyzeteket írta Székely György. Magyar Heli-kon kiadás). Jegyzeteinkben is e kiadvány anyagára támaszkodtunk.

B. I.

- 1 Szilágyi Mihály (?–1461, Konstantinápoly) magyar főúr, a Hunyadi-ház jelentős poli-tikusa, hadvezér, kormányzó. 1456-ban Nándorfehérvár bánja, 1460-ban macsói bán. Nővére, Erzsébet, Hunyadi János felesége. Hunyadi társa a várnai és a rigómezei csa-tákban. Nándorfehérvár–Belgrád 1456-os híres ostroma idején a vár parancsnoka. Đurad Branković ádáz ellensége volt, kit elfogatott, és csak 60 000 arany váltságdíj ellenében engedett szabadon. Hunyadi János halála után a Hunyadi-párt vezére, Mátyás királlyá választásának megszervezője. Később Mátyás ellen fordult. 1460-ban egy Požarevac mel-letti csatározásban török fogságba esik. Mivel nem akarta elárulni Nándorfehérvár védel-mének gyöngye pontjait, a szultán lefejeztette.
- 2 Hunyadi László (?–1457, Buda) Hunyadi János fia. 1450-ben apja helyett túsž Đurad Brankovičnál, 1453-ban horvát–szlavón bán. Hívei Cillei Ulrikot, a Hunyadi-család ádáz ellenségét megölik, ezért V. László, megszegve esküjét, 1457. március 14-én elfogatta, és két napra rá Budán lefejeztette.
- 3 László király – V. László magyar király, 1452 és 1457 között uralkodott.
- 4 Újlaki Miklós (?–1477) magyar főúr, a Bosznia királya cím viselője, egy ideig a Hu-nyadiak híve, majd a Garai–Cillei ligához csatlakozott. Hunyadi László kivégzésében is nagy szerepe volt. Bár családi fészke Újlakon (Ilok) volt, Jajcában tartotta udvarát, és pénzt veretett.
- 5 Cillei Ulrik (?–1456) német–szlovén főúr, a Hunyadi-ház ellensége.
- 6 Izmaeliták – mohamedán bolgárok (szaracénok).
- 7 Agarénusok – Szeréminél a törökök neve, a görögök az arabokat nevezték így.
- 8 Vajdafia László – Hunyadi László
- 9 Nagy Simon – később Mátyás egyik vezére.

- 10 Újlaki Miklós nem volt nádor. „Szerémi a délvidéki nagyurak általa jobban ismert erőviszonyaiból vélhette a nádorságot.”
- 11 Vajdafia Mátyás – Hunyadi Mátyás
- 12 Cseribarátok – a Ferenc-rendi szerzetesek szigorúbb ága. Mezfőlbas barátoknak is nevezik őket.
- 13 Tüdőrév – a Tittel melletti fontos dunai átkelőhely bácskai oldalán, szemben vele Szalánkemén.
- 14 V. László a valóságban Csehországban halt meg.
- 15 Barancsság – Braničevo vidéke Szerbiában, a Kolubara és a braničevói hegyek közötti vidéket foglalta magában. Főbb városai Nándorfehérvár–Belgrád, Szendrő–Smederevo, Braničevo és Požarevac.
- 16 Sarnó – Szendrő, Smederevo
- 17 Đurađ Branković – Brankovics György (1375 körül–1457) szerb despota, jelentős szerepet játszott a Hunyadiak korában, Szendrő építtetője, a magyar–török konfliktusban az erőviszonyok következtében hol a magyarok szövetségese, hogy a törökök vazallusa.
- 18 Rigómező: Szerémi a második rigómezei ütközetre gondol, amelyben Hunyadi János serege szenvedett súlyos vereséget a kétnapos csatában. A csatából menekülő Hunyadi Jánost ekkor veti Szendrőben fogságba Đurađ Branković, és csak 100 000 arany forint váltságdíj ellenében engedi szabadon.
- 19 Ekkor már nem Murad, hanem II. Mohamed volt a török császár.
- 20 Szerémi túloz, Szilágyi Mihályt Sztambulban lefejezték.
- 21 Szendrő 1454-ben került török kézre.
- 22 Magyar Balázs (?–1490) hadvezér, katonai pályafutását Hunyadi János idejében kezdte, részt vett Mátyás hadjárataiban is. 1470 és 1474 között horvát–szlavón bán, és a török fenyegette területek védelmének vezetője.
- 23 Bécs ostroma valójában 1484–1485-ben folyt.
- 24 Csupor vajda Baranyából – Csupor Miklós, Mátyás egyik udvari embere, 1467-ben erdélyi vajda. Szerémi tévesen írja, hogy ott volt Bécs ostromában, hiszen 1467-ben meghalt. A család egy időben Baranyavárt és Eszékét is birtokolta.
- 25 Jaksith Demeter – a Jakšić család egyik nevezetes, Szabatkai Mihály megénekelte tagja. A Jakšićok Mátyás uralkodása idején telepedtek le, és vitézségük jutalmaként Nagylak uradalmát kapták. Demeter néhány nevezetes párviadalának emléke is fennmaradt. A Szerémi emlegette párban viszont nem vett részt.

- 26 István kincstárnok – Szapolyai István, egy időben Bécs kapitánya és Ausztria kormányzója. 1492-ben nádor.
- 27 Kinizsi Pál (?–1494), Mátyás híres hadvezére, állítólag molnárlegény volt. Több nevezetes csatában vett részt, Szendrő ostroma idején halt meg. Nemcsak vitéz, de kegyetlen is volt. Mátyás halála után nem Corvin Jánost, hanem Ulászlót támogatta.
- 28 Bazarád vajda – A Basarab havasalföldi román fejedelmi család tagja.
- 29 Corvin János (1473–1504) Mátyás király és egy bécsi polgárlány fia, akit apja utódjának szemelt ki, a trónt nem tudta megszerezni, bár több, főleg délvideki nemesi család támogatta. 1490-ben II. Ulászló ellenében Csontmezőnél vereséget szenvedett. Az 1490-es években a szlavóniai nagybirtokosok vezére, 1501-ben Jajcét menti fel a török ostrom alól. A horvátországi Lepoglaván temették el. Felesége Frangepán Beatrix.
- 30 Bakócz Tamás (1442, Erdőd–1521, Esztergom) borbos, esztergomi érsek. Apja még Szatmár megyei kerékgyártó jobbágy, ő már Páduában tanult. 1480-ban titeli prépost, majd Mátyás király titkára. Célratörő, eszközeit nem válogató egyéniség, II. Ulászló híve Corvin János ellenében. 1521-ben Rómában van, ahol a pápai trón elnyerésén dolgozik. A pápaság helyett azonban csak a török elleni keresztes hadjárat meghirdetésére kap felhatalmazást. Az 1514-ben közzétett pápai bulla hívására szerveződött parasztseregek vezére lett Dózsa György. A parasztlázadás leverése után az országgyűlés őt okolta a lázadás kirobbanása miatt, amiért visszavonult, és úgy élt haláláig.
- 31 Az eskü eredeti szövege: „Isten engem hugh seghelen, bodogh azzon, vristennek mind sok zenthii, ez oltári zentssegh, ez zentkerez, ezent ewangelium, es ezenth Janusnak zent erocley, hogy Janus herheghet teziok magari kiralya.” A tudomány nem tartja ezt a szöveget hitelesnek.
- 32 Újlaki Lőrinc (1460–1524) Újlak ura, macsói, majd belgrádi bán, Szerémség egyik leggazdagabb földbirtokosa.
- 33 Both András zenggi bán (?–1511), kapitány, 1506-tól horvát, dalmát és szlávón bán, Mátyás egyik hadvezére a cseh háborúban. Zengg – Senj.
- 34 Szerémi tévedett: nem 1492, hanem 1490 a pontos dátum.
- 35 Szerémi 1493-as dátuma helyett 1490 a helyes adat.
- 36 János Albert lengyel herceg, 1490–1491-ben magyar trónkövetelő, 1492 és 1501 között lengyel király.
- 37 II. Ulászló – János Albert herceg legidősebb testvére, korábban cseh király.
- 38 Török Imre – Corvin János híve, egy időben belgrádi bán.

- 39 Szerémi adata pontatlan. Lajos 1506 nyarán született.
- 40 Báthori István (?–1493) a XV. század egyik leghírhedtebb, erőszakosságáról ismert főura, erdélyi vajda. A kenyérmezei ütközet győztese, II. Ulászló hűve Corvin János ellenében.
- 41 Corvin Kristóf nem 1500-ban halt meg, hanem 1505-ben.
- 42 György Órgróf – Brandenburgi György Órgróf (1484–1543), Corvin János özvegyének, Frangepán Beatrixnak a férje.
- 43 Szepesi János erdélyi vajda – Szapolyai János (1487, Szepes–1540), akit Szerémi születése helye alapján nevez Szepesinek is.
- 44 Jelentése: „Ki ellenünk, ha isten értünk, velünk van.”
- 45 Székely György – Dózsa György (1470 körül–1514), kit Szerémi székely származása alapján nevez Székelynek. Nándorfehérváron lovaskapitányként szolgált. Ott 1514. február 28-án párviadalban legyőzött egy török vitézt, ezért a király kitüntette. A Bakócz Tamás meghirdette keresztes hadjárat vezéréként megtagadta, hogy a horvátországi Knin alá vonuljon, ehelyett dél felé indult, és seregével a magyar nemesség ellen fordult. Temesvárt nem sikerült bevennie, a csatában megsebesült, és fogságba esett. Szörnyű kínzások közepette végezték ki.
- 46 Cseh király – II. Ulászló.
- 47 Ványai Ambrus parókus, krakkói baccalaureus – Dévaványa plébánosa, aki Krakkóban az egyetemen tudományos fokozatot is szerzett.
- 48 Hegye – Szeréminél eltorzult helységrév, mely Gyoma környékére utal.
- 49 Lőrinc pap – Mészáros Lőrinc (?–1514) jobbágycsaládból származott pap. Cegléden csatlakozott Dózsa Györgyhez. A legradikálisabb elveket valló papja volt a kereszteseknek. A temesvári csata után Bihar megyében tovább folytatta a harcot. Elfogták, és máglyán égették el.
- 50 Szent Lőrinc vértanú előűnnepe – augusztus 9-én. Az esemény pontos dátuma azonban május 26.
- 51 Gulyások – hajdúk.
- 52 Petrovytt Péter – Petrović Péter Pozsega megyei szerb főúr, Zápolya rokona, János Zsigmond helytartója Erdélyben. A reformációt támogatta. A temesvári csatában Zápolya oldalán harcolt a parasztseregek ellen.
- 53 Fáraók – cigányok.
- 54 Macedóniai György vértanú napja – április 24.

- 55 Szent Demeter vértanú napja – október 26. Szeréminél téves dátum: a kivégzés július 16. és 29. között játszódhatott le.
- 56 Tomori Pál (1475 körül–1526) kalocsai érsek, a magyar sereg vezére a mohácsi csatában. Köznemesi család gyermeke, aki az uralkodó osztály érdekeinek kíméletlen kiszolgálásával haladt előre: előbb familiáris, később ispán, várnagy, budai várkapitány. Jelentős szerepe volt a parasztseregek legyőzésében. 1520-ban Ferenc-rendi klostorba vonult, de a pápa parancsára el kellett fogadnia a kalocsai–bácsi érseki széket és az ország főkapitányának tisztségét. A mohácsi csatában halt meg. Szerémi Cseribasának is nevezi.
- 57 Török Bálint (?–1555) főúr, 1521-ben nándorfehérvári bán, a várat ő adta fel a töröknek, ezért jószágvesztésre ítélték. A mohácsi csatában II. Lajos testőre, később a legerőszakosabb főurak egyike, ki hol Ferdinánd, hol Zápolya János pártjára állt. 1541-ben Rogendorf osztrák tábornokkal szemben Budát védi, amikor azonban Izabella királynét II. Szulimán táborába kíséri, a szultán elfogatja, és az isztambuli Hét-toronyba záratja. Ott is halt meg.
- 58 Ez már az ötödik árulás – Szerémi az ország pusztulását ötrendbeli árulásnak tulajdonította, az ötödiket szerinte a „török császár követte el egy Jeromos nevű öreg brassói kereskedő által . . .”
- 59 Kalkhász püspök – Jósthetségű főpap a trójai háború idején.
- 60 Ulisszész – Odüsszeusz.
- 61 Június hó, úrnapja nyolcada – 1521. június 6.
- 62 Perényi Imréné Dorottya nagyságos asszony – Kanizsai Dorottya, 1526-ban ő temette el a mohácsi csatamező halottait.
- 63 Futak – falu Bácskában.
- 64 Szalkai László (1473–1526, Mohács) érsek, mátészalkai varga fia. Sárospatakon tanult, iskolai jegyzetei is fennmaradtak. Fokozatosan emelkedett pályája, 1520-ban kalocsai érsek. Vagyonszerzéssel és nem az ország sorsával foglalkozott, életrajzírói szerint kora legromlottabb és legcinikusabb főpapja volt.
- 65 Mária királyné (1505–1558) II. Lajos felesége, V. Károly császár és Habsburg Ferdinánd testvére. A mohácsi csatavesztés hírére Pozsonyba menekült, majd Németalföld kormányzója. Erazmusszal levelezett.
- 66 Pál kincstárnok – Váradi Pál 1519-ben kincstárnok, 1526-ban esztergomi érsek.
- 67 Herber János budai polgár, Mátyás király udvari szállíftója, az olaszországi marhakitvel szervezője.

- 68 Bátán, hol megjelent a mi Urunk Jézus Krisztus vére – bencés apátság, ahol a hírhedt „szent vér” ereklyék egyikét őrizték.
- 69 Bánffy János 1514-ben Erdélyben volt.
- 70 Az erdődi rév – Erdőd váránál, mely a titeli prépostság birtoka volt, ma Erdut.
- 71 Márton püspök és hitvalló ünnepe – november 11.
- 72 Gergely pápa ünnepe – március 12.
- 73 Bingola – falu Szerémségben.
- 74 A barátoknál Debrecenben – Török Bálint felesége az 1540-es években Debrecenben élt, a reformációt pártfogolta.
- 75 Kassai György pécsi püspök – Szatmári György (?–1524) előbb pécsi püspök, majd esztergomi érsek Bakócz Tamás utódjaként. Kassai kereskedőcsaládból származott. Szerémi ezért nevezi gúnyosan kalmárnak.
- 76 A boldogságos szűz megtisztulásának ünnepe – február 2. Gyertyaszentelő Boldogasszony napjaként ismertebb.
- 77 Bárdi István aransarkantyús vitéz, de garázda egyéniség, aki 1523-ban Nagyolaszínál (ma Mandeloš, Szerémségben) nevezetes csatát vívott. Tomori Pál 1524-ben kivégeztette.
- 78 Bornemisza János (?–1527) kincstartó. Jobbágycsaládból emelkedett magas méltóságra, és lett II. Lajos nevelője. A paraszthadsereg egyik csapattestét kegyetlenül lemészároltatta.
- 79 Keresztelő János fővételének előünnepje – augusztus 28.
- 80 Szent György vértanú ünnepe – április 24.
- 81 Keresztjáró hétfő – a húsvét utáni negyvenedik napot megelőző hétfő.
- 82 Mindenszentek nyolcada, szerda – november 8. A keltezés Szeréminél különben téves.
- 83 A török császár hatszázezer emberrel – Szeréminél eltűzött szám. Valójában a török sereg Mohácsnál 70 000 főből és vagy 20 000 irreguláris katonából állt.
- 84 Bakytt Pál – a Bakić család 1522-ben költözött Szerbiából, és II. Lajostól magyar nemességet kapott. Több neves katona volt a családban.
- 85 Oláh Miklós (1493–1568) román eredetű, a Hunyadiakkal rokonságban álló család fia, 1526-ban királyi titkár, az 1530-as években Mária királyné szolgálatában Németalföldön él, és szoros kapcsolatban áll Erazmusszal. 1553-ban esztergomi érsek. *Magyarország és Attila* című művei a magyarországi reneszánsz fontos alkotásai.

- 86 Kristóf gróf – Frangepán Kristóf horvát bán, aki csapataival a mohácsi csatából el-
készt. 1527-ben esett el.
- 87 Móré László II. Lajos főtekmestere, részt vett a mohácsi csatában. A törökök fog-
lyaként Isztambulban halt meg.
- 88 Batthyány Ferenc (1497–1566) egy ideig horvát bán, a Mohács utáni anarchikus
időkben nagy birtokokat szerzett.
- 89 Perényi Péter (1502–1548) koronaőr, erdélyi vajda, a mohácsi csatában is ott volt,
majd hol Ferdinánd, hol Zápolya híve. Ferdinánd 1542-ben börtönbe záratta, ott is
halt meg.
- 90 Szepesi György – Szapolyai György, a mohácsi csatában a magyar sereg alvezére, a
csatában elesett.
- 91 Korlát Péter – Bucsányi Korlátkövi Péter, II. Lajos udvari embere. A mohácsi csa-
tában esett el.
- 92 Dóczy János – Szegi Dóczy János, II. Ulászló főkamaraosa, királyi kincstartó.
- 93 Október 13. – Szerémi adata téves. A csata augusztus 29-én, szerdai napon volt.
- 94 Drágffy János 1526-ban országbíró.
- 95 Thurzó – Thurzó Elek, 1521-ben körmöci kamaraispán, majd kincstartó.
- 96 A németek – Szerémi a budai német polgárságra gondolt.
- 97 „És bement a császár Budára” – Szulejmán szultán 1526. szeptember 8-án foglalta
el Budát.
- 98 Szalaházi Tamás, aki azonban nem volt váci püspök. Szeréminél Brodarics István
személyével keveredik, ki 1539-ben váci püspökként halt meg.
- 99 Jován cár (?–1527), Jovan Nenad vagy Crni Jovan, a Fekete ember, a Bánát és
Bácska területén kitört szerb–magyar parasztfelkelés vezére 1526–1527-ben. Zápolya
csapatai verték le.
- 100 „Törökországból sok szerb futott hozzá . . .” – Szerémi a török megszállta Szerbiára
gondolt.
- 101 Kállay János – Kiskállói Vitéz János Tomori Pállal harcolt Ferhád pasa ellen. Mo-
hács után Zápolya híve.
- 102 Ti. a magyar főurakat.
- 103 Cibak Imre – Cibak Imre (?–1534) főnemes, Tomori szolgálatában. Mohács után
Temes megye főispánja, 1527. július 15-én Szabadkánál legyőzi Jovan Nenad csapa-
tait. Gyilkosság áldozata lett.
- 104 „A fallal kerített Szilágyi-ház . . .” – Épület Szegeden, nevét egy jómódú polgárca-
ládtól kapta.

- 105 Szűcs András bíró 1537-ben a pesti tanács tagja, 1541-ben Nagyváradra menekült.
- 106 Szent Jakab apostol ünnepe – július 25.
- 107 Az apostolok oszlása napja – március 12.
- 108 Havi Boldogasszony napja – augusztus 5.
- 109 Ferenc barát – Frangepán Ferenc 1528-ban kalocsai érsek, diplomata. 1543-ban halt meg.
- 110 Mária meglátogatásának előünnepe – július 2-a vigliája.
- 111 Publikánus – Szerémi szóhasználatában eretnek.
- 112 Mindenszentek nyolcada – november 8.
- 113 Szent Márton hitvalló napja – november 11.
- 114 Az Úr születéséig – karácsonyig.
- 115 Szent Lőrinc vértanú előünnepe – augusztus 9.
- 116 Mária mennybemenetelének nyolcada – augusztus 22.
- 117 Nadasdi Tamás (1498–1526) nagybirtokos, nádor. Bolognában és Rómában tanult, majd II. Lajos kancelláriájában szolgált. 1527-ben Buda kapitánya, felesége Kanizsai Orsolya, akinek révén hatalmas birtokokat szerzett. 1554-ben nádor. A reformációt pártfogolta, 1553-ban Újszigeten nyomdát alapított, hogy kiadja Sylvester János bibliafordítását.
- 118 Egyed apát napján – szeptember 1-jén.

